

НОВІ ДАНІ ПРО ПІЗНЬОТРИПІЛЬСЬКЕ ПОСЕЛЕННЯ БІЛЯ с. СУЙМИ НА ВОЛИНІ

Село Суйми розташоване близько 30 км на південь від районного центру - м.Здолбунова на Рівненщині, на правому березі р.Збитенки - лівої притоки р.Горині. На археологічній карті Погориння воно відоме з початку 70-х років, коли тут було відкрите львівським археологом В.П.Савичем пізньотрипільське поселення. Він зібрав численні предмети (уламки глиняного посуду, крем'яні пластини, нуклеуси та ш.), а також описав топографію пам'ятки. Це була лише коротка інформація про цю пам'ятку.¹

У 1998 р. один із загонів археологічної експедиції Львівського університету (керівник загону - кандидат історичних наук В.А. Рудий), обстежуючи територію вздовж нафтопроводу "Дружба", вважав необхідним з'ясувати стан збереження залишків згаданого вище поселення в урочищі

1. Савич В.П., Богуцький А.Б., Черняховський Г.Я. Работы в Тернопольской и Ровенской областях // Археологические открытия 1977 года. - М., 1978. - С.363; Свещников І.К., Нікольченко Ю.М. Довідник з археології України. Ровенська область. - К., 1982. - С.64; Пелешишин М.А. Поселення мідного віку біля с.Костянець і Листвин у Західній Волині. - Львів: Ред-вид. відділ Львів. ун-ту, 1997. - С.93.

Посіч. Це мис правого високого берега р.Збитенки у північно-східній частині села, оточений з трьох сторін долиною ріки та її невеличкої притоки.

Північна частина мису, попри яку проходить дорога Дубно - Мізоч, має майже вертикальну стінку внаслідок вибирання ґрунту під час спорудження дороги. Із західної сторони частина мису і, ймовірно, давнього поселення, уже зайняті селянськими будівлями. Решта території мису зайнята селянськими городами, тому у літній період не вдалося з'ясувати розміри пізньотрипільського поселення.

Культурний шар поселення зафіксовано у вертикальній стінці при дорозі. Зверху до глибини 0,4 м залягав чорнозем, нижче - материкова глина. У двох місцях простежено залишки ям з темним заповненням та великою кількістю крем'яних речей. Можливо, ями є залишками заглиблених у землю долівок жител чи господарських будівель.

У заповненні обох ям виявлено близько 120 крем'яних знахідок, окремі уламки кількох глиняних посудин та грудки обпаленої глини, можливо, від череней вогнищ. Оскільки зібрано лише частину речей, то вони дають уявлення про технологічний процес крем'яного виробництва, а не про його кількісні масштаби.

Серед крем'яних виробів виділено такі групи: нуклеуси, відбійники, відходи виробництва, пластини-заготовки і окремі знаряддя. Кремій місцевого походження, переважно темний

з сивими смугами, має добру щільну структуру. Місце його добування на поселенні не зафіксовано. Можливо, його доставляли у вигляді ядрищ, які добували у шарі вапняку в одному кілометрі на південний схід від поселення, поміж селами Півче і Суйми на горі, де тепер знаходиться вапняковий кар'єр. У його стінках залягають різних розмірів ядра кременю, покриті білою кіркою.

Нуклеуси (6 екз.) - невеликі, переважно конічні з одною широкою поперечною площадкою. Довжина їх не перевищує 13 см. З них сколювали пластини, довжина яких не перевищувала 10 см (рис. 1:1-2). Проте є підстави вважати, що використовувалися і значно більші нуклеуси, довжина одного з яких становила 22 см (рис. 1:3). Він мав дві поперечні ударні площадки, проте використовувалась переважно одна. Частина пластин сколоті на всю довжину нуклеуса, інші - були коротші.

Як відбійники використовували непридатні для дальшого використання нуклеуси, завужений кінець яких має багато дрібних ямок-вищерблин від ударів.

Пластини - основна категорія крем'яних знахідок. Серед них можна виділити кілька груп. Особливо виділяється група пластин (близько 10 екз.), спинка яких покрита численними поперечними сколами, розміщеними здебільшого вздовж одного краю пластин. Ці сколи є результатом підправлення поверхні нуклеусів перед сколюванням нової

серії пластин (рис. 3). Такий технічний прийом відомий з поселень як трипільської культури (Листвин, Костянець, Лози та ін. на Волині), так і інших культур енеоліту Волині, напр. лендельської (Листвин), культури лійчастого посуду (Червоноград). Це свідчить про знання майстрами структури кременю, належну відпрацьованість технічних прийомів.

Найчисленнішу групу становлять уламки пластин. Вони широкі, тонкі, з гострим краєм, трикутні або трапецієподібні в профілі, мають приблизно однакові розміри. Довжина їх коливається в межах 6-8 см (рис. 4:1-3,5-8). Їх одноманітність, певною мірою стандартність, наводить на думку, що це не випадкові відходи виробництва, а своєріді заготовки для ріжучих знарядь з кістяною чи дерев'яною основою.

Група цілих пластин невелика (близько 13 екз.). Довжина їх не перевищує 12 см (рис. 4). Вони переважно трапецієвидні в поперечному профілі. Якщо прийняти за основу оцінки ефективності крем'яного виробництва співвідношення цілих і пошкоджених пластин, то напрошується висновок про невисоку його результативність. Серед вражаючої одноманітності пластин виділяється невелика група коротких широких пластин, нерідко з боку спинки покритих патиною, їхня довжина становить 6-8 см (рис. 5). На нашу думку, це тип заготовки для скребків з широким дугоподібним краєм.

Група знарядь (близько 10 екз.) складається переважно з ножів, які вийшли з ужитку. Вони виготовлені здебільшого на пластинах, краї яких оброблені скісною ретушшю (рис. 6:1-3,7,10). Окремі з них мають злегка заокруглений край і могли використовуватись як скребки (рис. 6:8). Деякі ножі, ймовірно, могли виготовляти на широких відщєпах (рис. 6:9). Одне із знарядь має яскраво виражену підтрикутну форму (рис. 6:11).

Варта уваги ще одна нечисленна група коротких пластин з гострим підтрикутним кінцем, який утворено внаслідок нанесення скісних сколів (рис.7:2,4-6). Таким способом формували кінець різців. Тому з певним застереженням ці пластини можна назвати заготівками для різців, які широко використовували в побуті енеолітичні племена.

Привертає увагу те, що не знайдено заготівок сокир, а також сокир, що вийшли з ужитку. На пізньотрипільських поселеннях Західної Волині їх виявлено у достатній кількості. Пояснити відсутність сокир на поселенні в Суймах звичайною випадковістю невеликими рятівними розкопками досить важко. Не згадує про знахідки сокир і відкривач поселення В.П.Савич. У зв'язку з цим можна припустити, що трипільські кременярі на цьому поселенні спеціалізувались на виробництві переважно ножів і невеликої кількості інших знарядь.

На пізньотрипільських поселеннях у межиріччі Горині

і Стиру, жителі яких багато уваги приділяли обробці кременю, знахідки заготовок сокир є звичайним явищем. Вони знайдені на поселеннях у Бодаках,¹ сусідньому з ним, але дещо пізнішому поселенні в Лозах.² На кількох поселеннях біля с.Хорова неподалік м.Острога, жителі яких віддавали перевагу розведенню худоби, в колекціях крем'яних виробів є також сокири.³ На поселенні біля с.Листвина, де крем'яне виробництво набуло особливого розмаху, крім пластин часто траплялися сокири.⁴

З викладеного можна зробити попередній висновок, що трипільське крем'яне виробництво в Західній Волині не слід розглядати як щось одноманітне. Окремі общини могли спеціалізуватись на виробництві різних типів знарядь.

Керамічний комплекс з поселення невеликий, але досить характерний (близько 12 фрагментованих посудин). Кількісно переважає кухонний посуд, представлений кількома горщиками, амфорою та мискою. Ця група посуду виготовлена

1. Черныш Е.К. Орудия труда трипольских племен //VII Международный конгресс доисториков и протоисториков. Доклады и сообщения археологов СССР. -М., 1956. -С. 101-105.

2. Пелещишин М. А. Пізньотрипільське поселення у верхів'ях Горині // Археологія. -1973. -Вип.11. -С.62-67.

3. Пелещишин М.А. Пізньотрипільське поселення... -С.69.

4. Пелещишин М.А. Поселення мідного віку біля сіл Костянець і Листвин у Західній Волині. -Львів: Ред-вид. відділ Львів. ун-ту, 1997. -С.79.

домішкою дрібного піску, має добре вигладжену, інколи шліфовану поверхню. Кожна з посудин має свої особливості у складі глиняної маси, обробці поверхні. Виділяється горщик (висота близько 11,5 см, діаметр вінець - 8 см) з коричневими стінками, на поверхні яких багато ямок від витрісканих грудочок піску. Горщик невеликий, на високо розміщених плічках знаходились кілька різкоподібних виступів (рис. 7:1). На фрагменті іншого горщика, крім виступу, зберігся рядок підтрикутних штампових заглиблень (рис. 7:2). Рідкісним для західноволинських керамічних комплексів є фрагмент горщика, виготовлений з великою кількістю розтертого на дрібні кусочки каменю.

Виділяються фрагменти стінок двох горщиків, один з яких був прикрашений горизонтальною заглибленою смужкою, облямованою рядками підтрикутних ямок (рис. 7:4), а також іншого горщика, прикрашеного незвично великими відбитками грубого шнура (рис. 7:6).

Невелика амфора мала вузьку циліндричну шийку та кулястий корпус (рис. 7:8). Миска мала традиційну для пізнього трипілля форму, стінки її розхилені, заокруглені у верхній частині (рис. 7:7).

Столовий посуд представлений однією мискою з дуже розхиленими прямими стінками та іншою шоломоподібної форми. Незважаючи на те, що столовий посуд виходив з ужитку, він зберігав типові для цієї групи трипільської

кераміки риси: чисту структуру глиняної маси, міцний випал, яскравий червоний колір поверхні і характерну форму. Невелика кількість столового посуду, можливо, свідчить про те, що його берегли, він рідко виходив з ужитку.

З інших глиняних речей слід згадати два конічні із заглибленою основою пряслиця (рис. 8:4,5). Порівняно з пряслицями з інших поселень вони виготовлені з чистої глини і виглядають маленькими. Знайдено також фрагменти трьох антропоморфних фігурок. Одна з них виготовлена з чистої глини, передає зображення жінки у традиційній схематичній манері (рис. 8:1), дві інші виготовлені з домішкою піску, поверхня їх залощена (рис. 8:2,3). Одна з них, можливо, передає зображення чоловіка (рис. 8:2), від іншої збереглися розчленовані ноги, об'єднані в одну стопу (рис. 8:3).

Отже, можна зробити висновок, що пізньотрипільська община на поселенні в Суймах займалася землеробством та розведенням свійських тварин. Із галузей, безпосередньо не пов'язаних з добуванням засобів існування, значну роль відігравали кременеобробне ремесло, прядіння, виготовлення посуду. Можна твердити про певну специфіку керамічного комплексу поселення в Суймах порівняно з комплексом широко дослідженого поселення в Листвині. Такими специфічними рисами є наявність грубого шнурового орнаменту на кухонному посуді, знахідки столового посуду і жіночих фігурок,

виготовлених з чистої глини, відсутність низьких мисок з широким краєм, прикрашених шнуровим орнаментом. З типологічного погляду керамічний комплекс Суйм має більш архаїчні риси, ніж поселення в Листвині. На цій підставі можна висловити припущення, що розселення трипільських общин відбувалося з південного сходу вздовж долини р.Збитенки у напрямі долини р.Стубли.

Завершуючи характеристику комплексу знахідок з поселення в Суймах, треба згадати фрагмент глибокої миски з розхиленими конічними стінками та малими дугоподібними вушками на верхній частині. Миска виготовлена з глини з домішкою дрібного піску, її поверхня темно-сіра, залощена, висота становила близько 22 см (рис. 8:6). Посудина не характерна для трипільців, вона є чужорідним елементом. Схиляємось до думки, що її слід віднести до культури кулястих амфор, яка поширюється на всій Волині наприкінці існування трипільської культури. В цій культурі подібні миски знаходять часто, зокрема кілька подібних мисок відомо з поселення цієї культури в с.Межирічі біля м.Острога на Рівненщині.¹ Описана миска розширює кількість знахідок культури кулястих амфор на пізньотрипільських поселеннях. Завдяки цьому створюються умови для більш повного розв'язання питання щодо хронологічного співвідношення обидвох культур, характеру взаємозв'язків між їх общинами.

1. Свешников И.К. Культура шаровидных амфор // Археология СССР. Свод археологических источников. -М., 1983. -Вып. VI-27. -Табл 1.

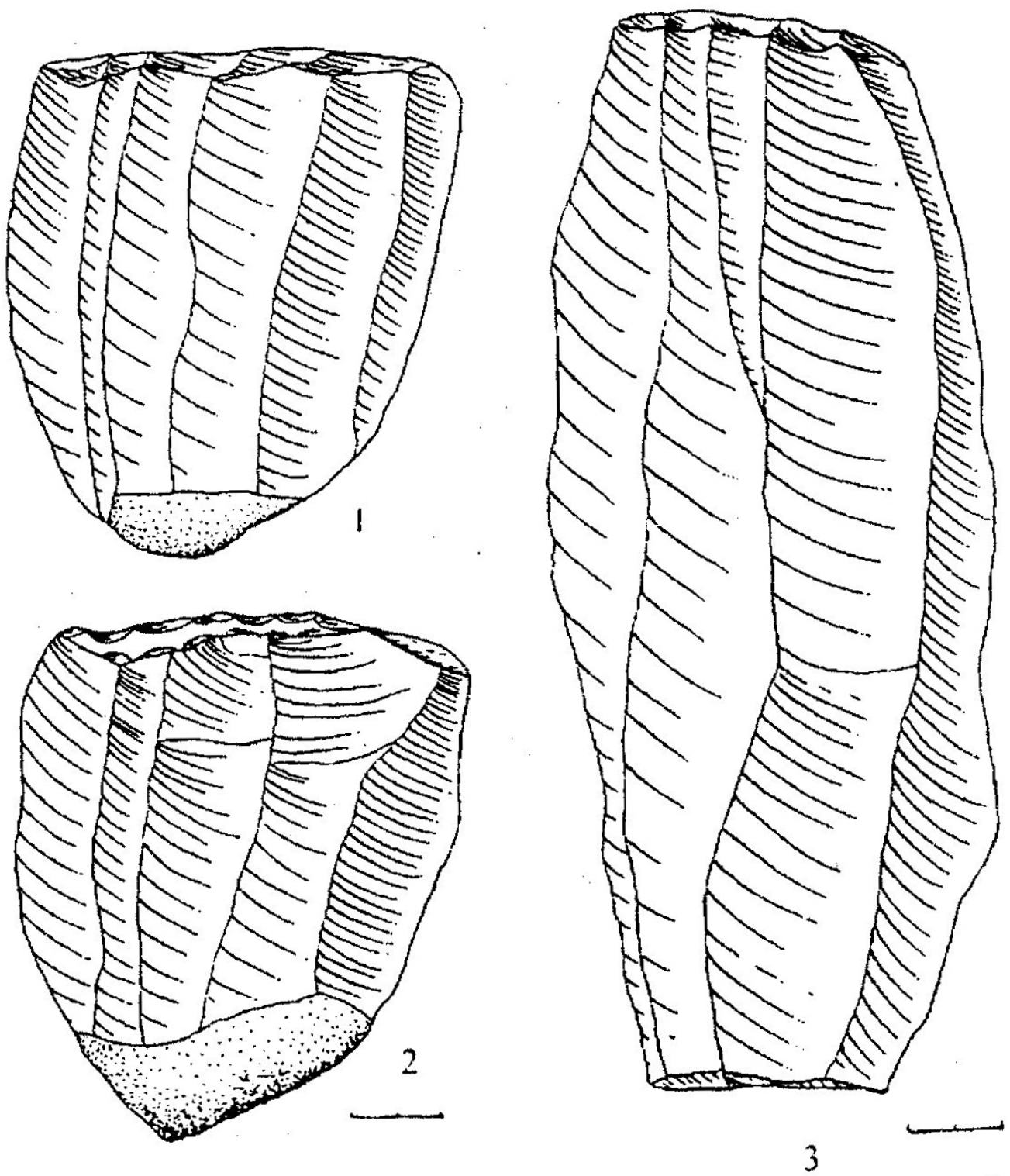

Рис.1. Суйми. Крем'яні нуклеуси.

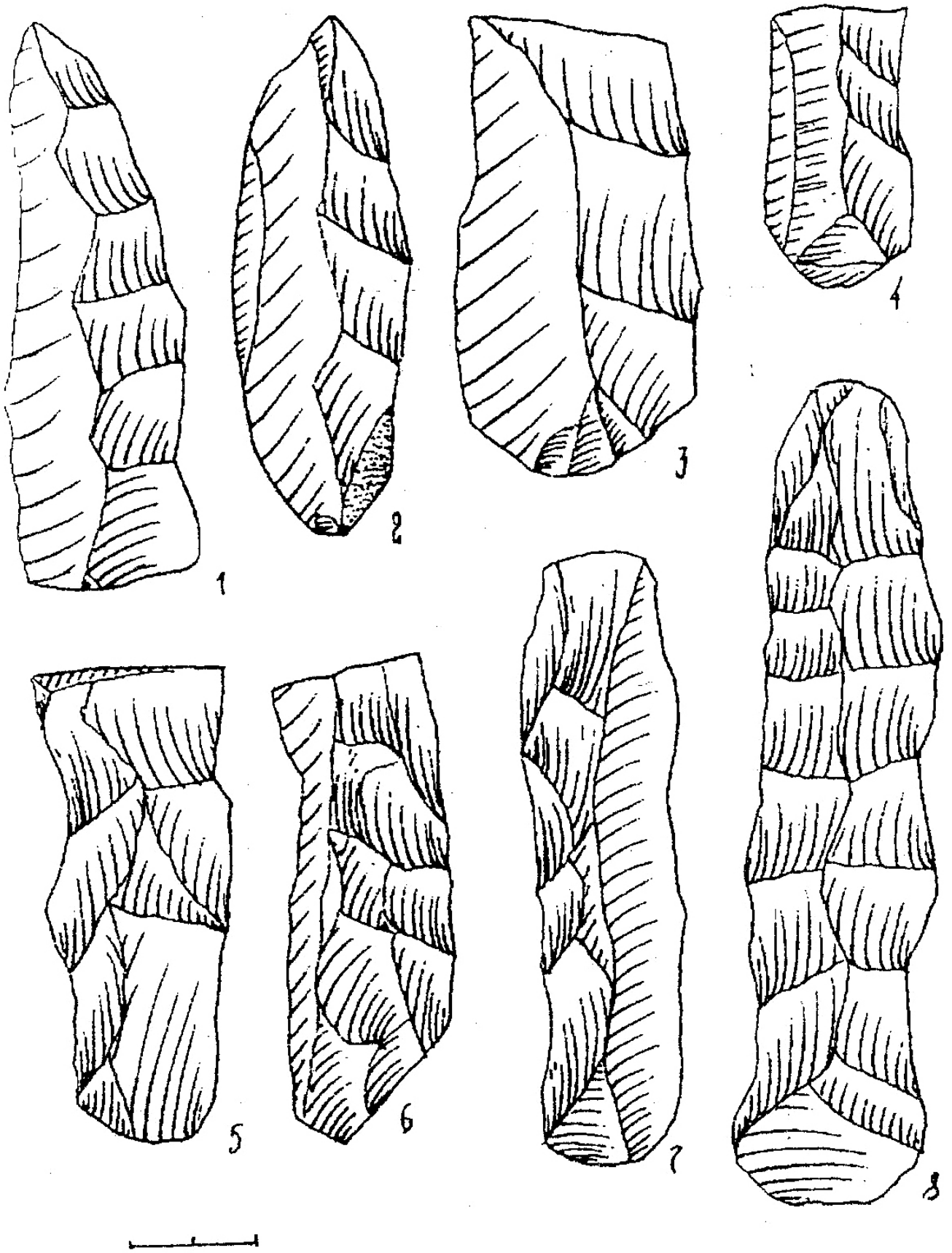

Рис.2. Суйми. Крем'яні пластини.

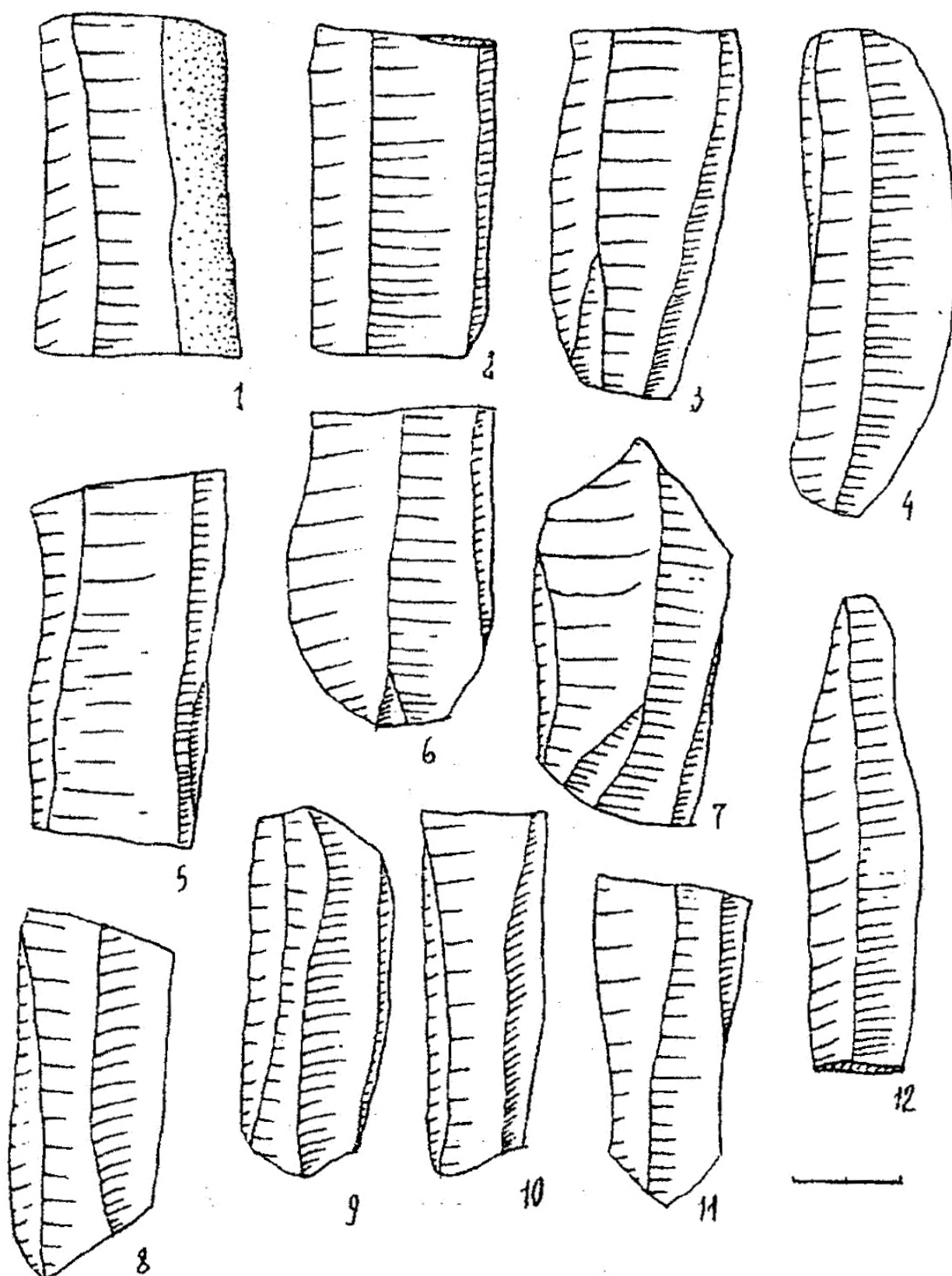

Рис.3. Суйми. Крем'яні пластини.

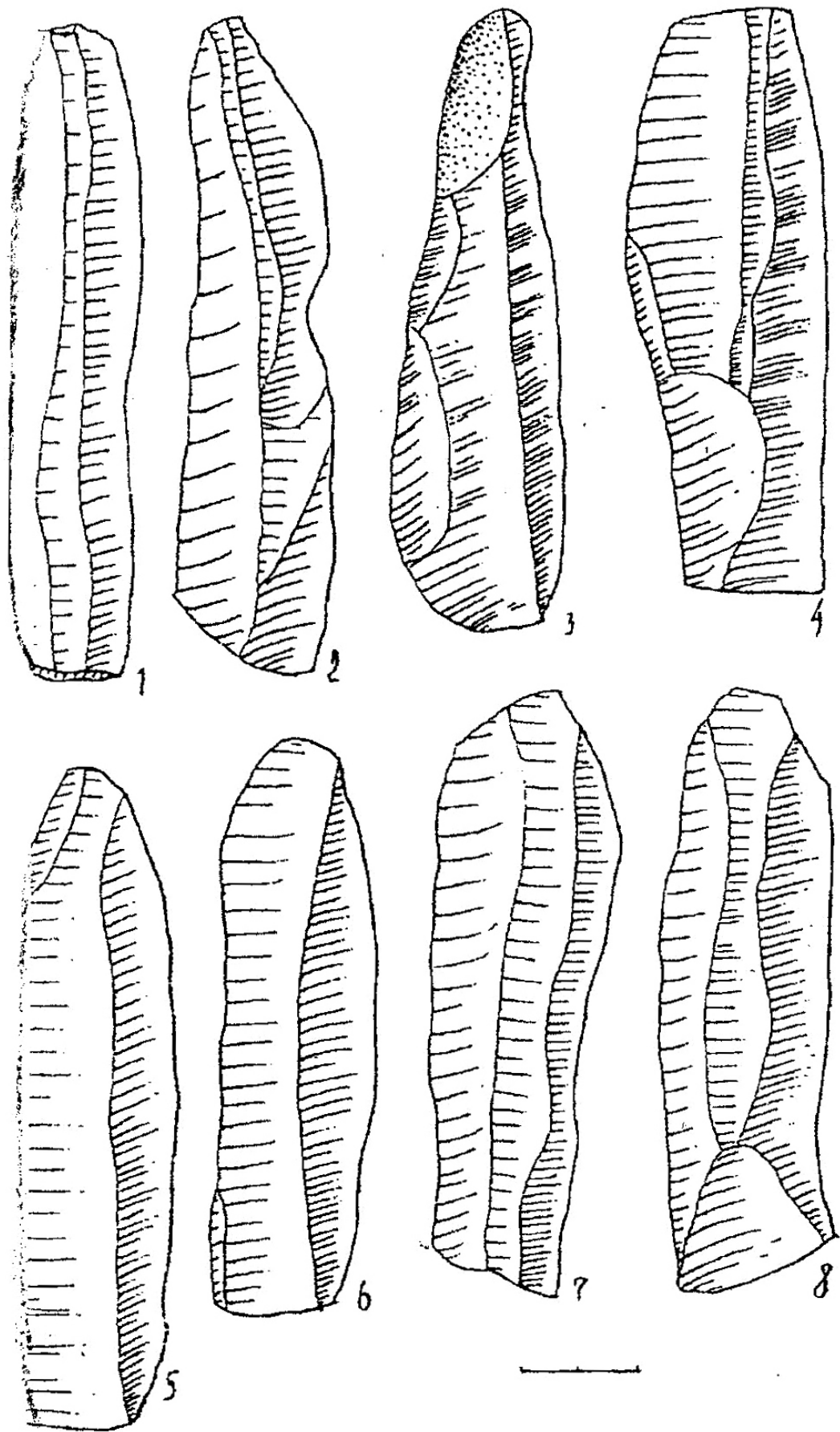

Рис.4. Суйми. Крем'яні пластини.

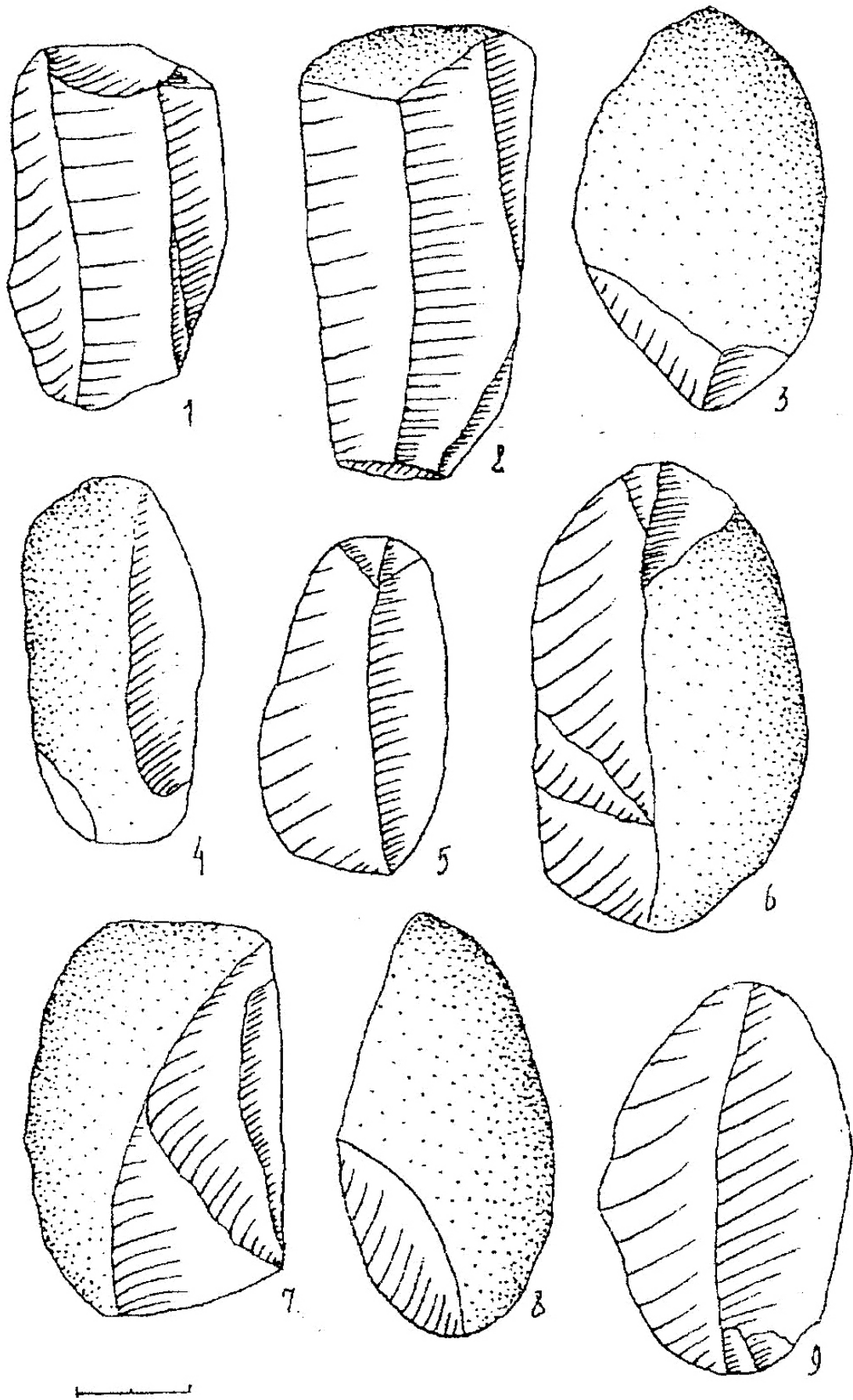

Рис.5. Суйми. Крем'яні пластини.

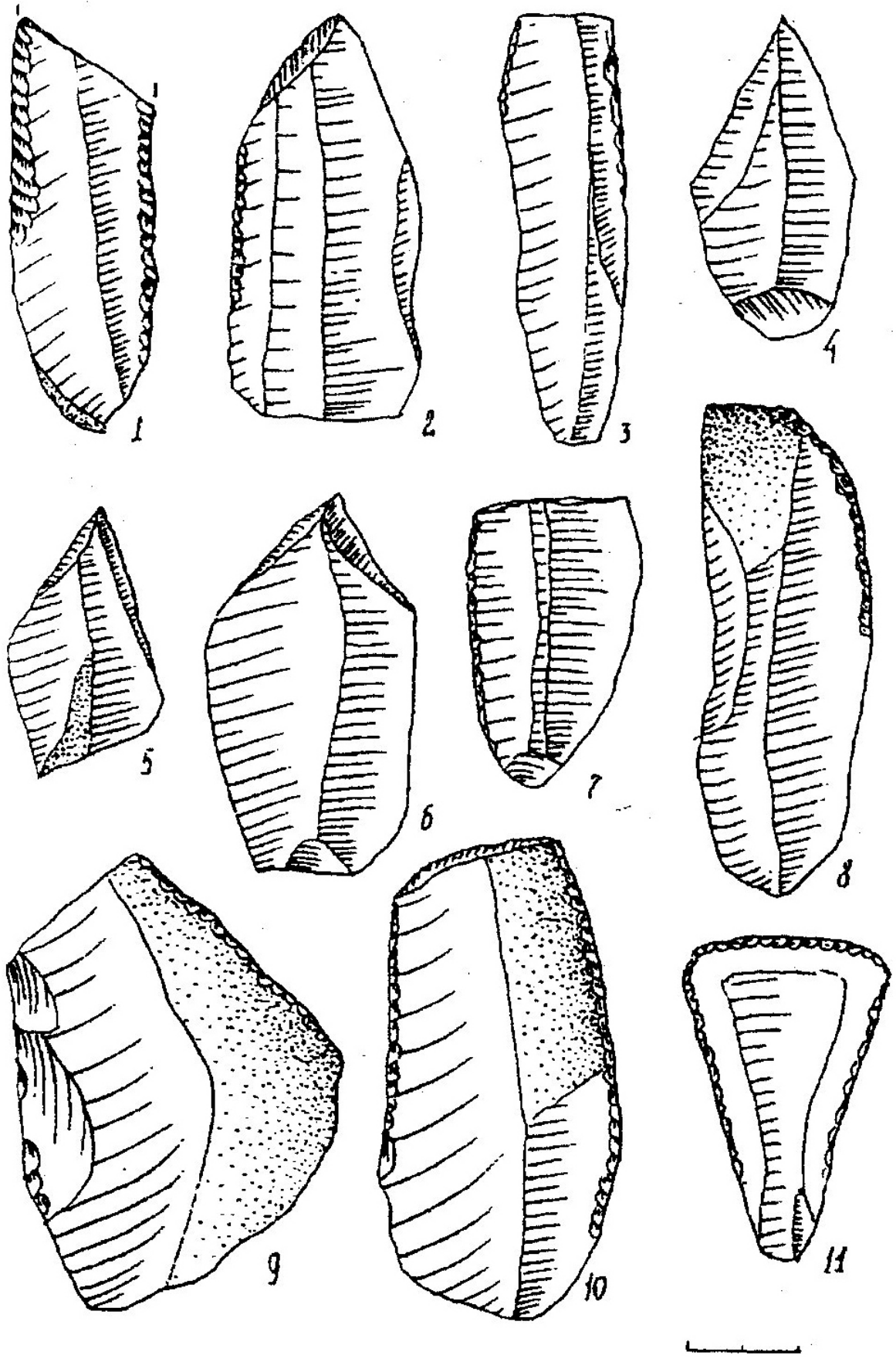

Рис.6. Суйми. Крем'яні знаряддя.

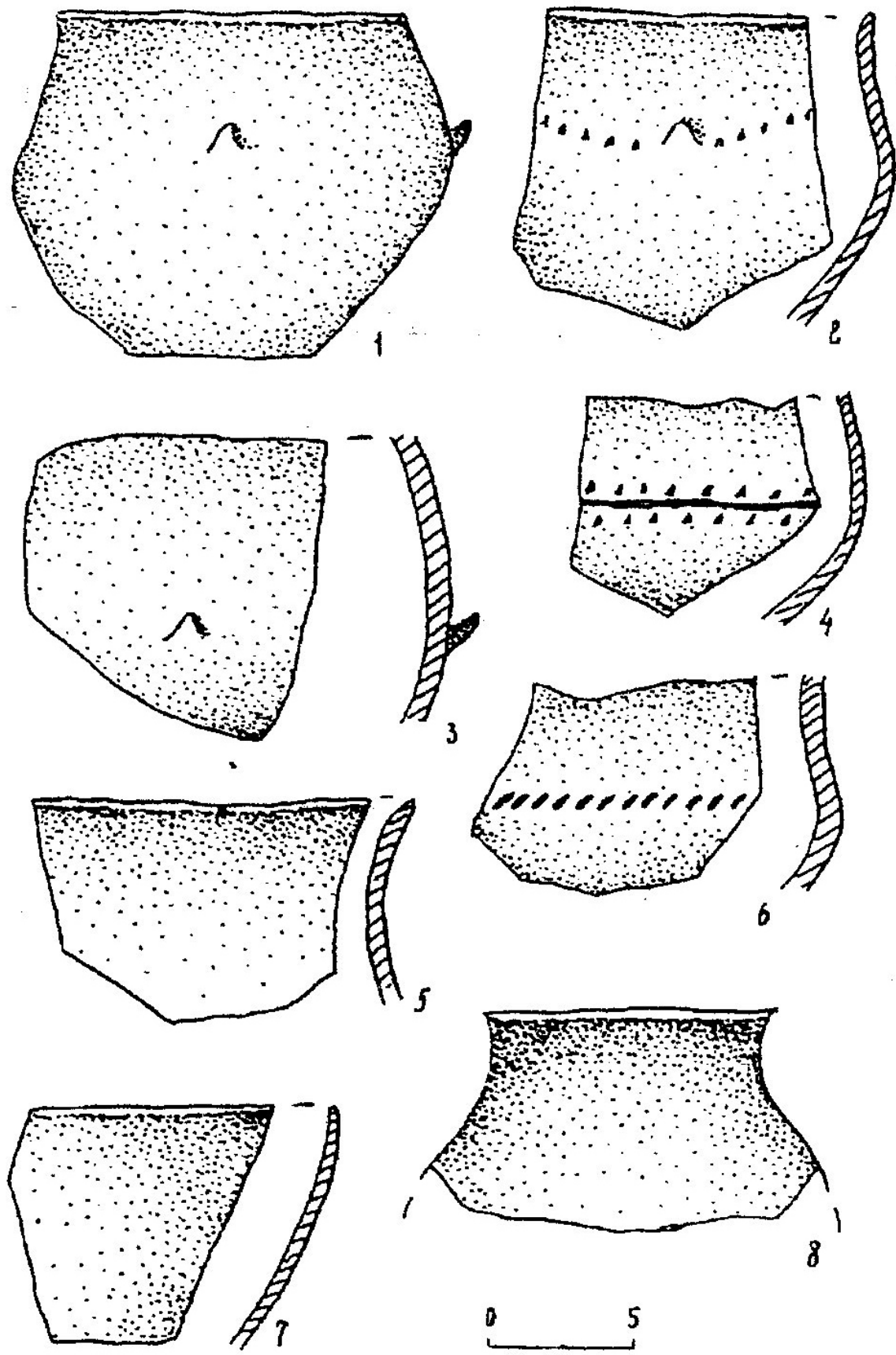

Рис.7. Суйми. Глиняный посуд.

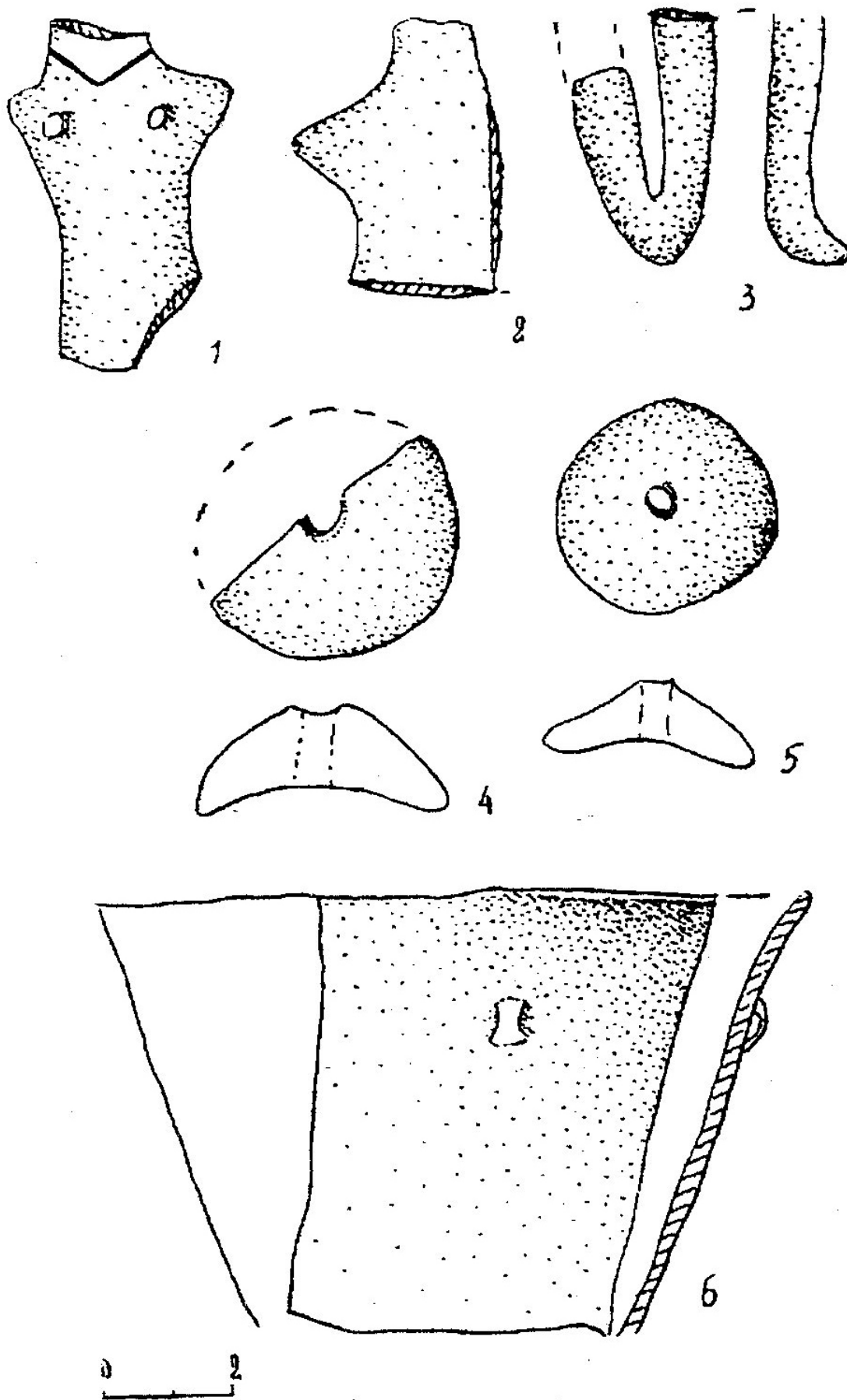

Рис.8. Суйми. Глиняні вироби.